

Verksamhetsrapport

efter kvalitetsgranskning av Elevhälsans arbete
vid Västra hamnens skola i Malmö kommun

Innehåll

Inledning

Bakgrundsuppgifter om Västra hamnens skola

Resultat

Syfte och frågeställningar

Metod och material

Författningsstöd

Inledning

Skolinspektionen genomför en kvalitetsgranskning av elevhälsans arbete under hösten år 2014. Granskningen vid Västra hamnens skola i Malmö kommun ingår i detta projekt.

Västra Hamnens skola besöktes den 22 och 23 september. Ansvariga inspektörer har utredare Marita Bruzell-Nilsson och undervisningsråd Lennart Hansson varit. I denna rapport redovisar inspektörerna sina iakttagelser, analyser och bedömningar. Förutom en redogörelse av kvalitetsgranskningens resultat ges även en kort beskrivning av granskningens syfte, frågeställningar och genomförande.

Kvalitetsgranskningen av elevhälsans arbete genomförs i ytterligare 24 (kommunala och fristående) skolor. När kvalitetsgranskningen är avslutad i sin helhet redovisas de samlade resultaten i en övergripande kvalitetsgranskningsrapport. För de skolor som ingått i granskningen ger rapporten en referensram och en möjlighet till jämförelse med förhållanden på andra skolor. Det enskilda beslutet kan därmed sättas in i ett större sammanhang.

Bakgrundsuppgifter om Västra hamnens skola

Västra hamnens skola är en kommunal grundskola i Malmö kommun. Skolan omfattar cirka 540 elever från förskoleklass (F) till och med årskurs 9. Verksamheten leds av en rektor och en biträdande rektor och är indelad i två arbetslag, F – 5 samt årskurserna 6–9. Enligt skolans redovisning för årskurs 9 läsåret 2013/14 nådde 86 procent av eleverna kunskapskraven i samtliga ämnen. Samma läsår nådde i princip 100 procent av eleverna i årskurs 6 kunskapskraven i samtliga ämnen.

Västra hamnens skola startade sin verksamhet höstterminen 2010. Våren 2011 gjorde Skolinspektionen en tillsyn av skolans verksamhet. Vid denna tillsyn fick skolan kritik inom områdena pedagogisk ledning och utveckling av skolan, skolans lärandemiljö samt särskilt stöd. Skolans huvudman Malmö stad förelades att avhjälpa bristerna, och

inkom hösten 2011 med en plan för hur arbetet i skolan fortsättningsvis ska bedrivas. Därmed avslutades tillsynen.

Resultat

Har elevhälsan kompetens och arbetssätt för, samt vidtar insatser i, det hälsofrämjande, förebyggande och åtgärdande arbetet, som motsvarar behoven hos eleverna på skolan?

1.1 Har eleverna tillgång till elevhälsa och alla dess kompetenser?

Elevhälsan i skolan

För att kunna göra en bedömning av tillgång till elevhälsa i en skola måste inledningsvis de organisatoriska förhållandena beskrivas.

I Västra hamnens skola finns en elevhälsa som består av samtliga i skollagen angivna kompetenser¹: skolläkare, skolsköterska, skolpsykolog och kurator samt två lärare med specialpedagogisk kompetens. I skolans elevhälsoteam ingår rektor, biträdande rektor, skolsköterska, skolpsykolog, kurator, specialpedagog för förskoleklass och årskurserna 1-5, specialpedagog för årskurserna 6-9, studie- och yrkesvägledare (syv) samt skolläkare vid behov. Skolpsykologen och skolläkaren är anställda av Malmö kommuns avdelning "Samordning och stöd inom Grundskoleförvaltningen". Skolsköterskan, kuratorn och specialpedagogen för årskurs 6-9 har 100 procents tjänstgöring och studie- och yrkesvägledaren har 50 procents tjänstgöring och är anställda på Västra hamnens skola. Skolpsykologen finns på skolan var fjortonde dag och deltar i möten med elevhälso-teamet samt är utöver det tillgänglig för konsultation och handledning till personalen.

Samverkan inom skolan

En annan del, som vägs in i bedömningen av tillgång till elevhälsa, är graden av samverkan; dels inom en skolas elevhälsa, dels mellan elevhälsan och skolans övriga personal.²

Konkret kan samverkan mellan en skolas elevhälsa och skolans övriga personal (främst undervisande pedagoger) bestå av handledning exempelvis kring frågor om extra anpassningar utifrån elevers behov.

Till samverkan räknas också det arbete som ska ske i frågor som rör elevers behov av särskilt stöd, och där rektor ska samråda med elevhälsan vid utredning inför eventuellt utarbetande av åtgärdsprogram.³

¹ Skollagen 2 kap. 25 § andra stycket

² Prop. 2009/10:165, s. 275-277

³ Skollagen 3 kap. 8 §

Elevhälsoteamet träffas regelbundet varannan vecka på onsdagar. Arbetslagen har möten varje vecka där elevhälsofrågor är en stående punkt. På dessa möten deltar vid behov även personal från elevhälsoteamet varannan vecka i syfte att samverka kring elever i svårigheter. Lärarna uppger⁴ att de har god samverkan med skolsköterska, kurator och skolpsykolog kring elever som har olika svårigheter. Både skolpsykolog och i vissa fall kuratorn kan ge handledning till personalen kring exempelvis anpassningar utifrån elevers behov. Specialpedagogen för årskurs 6-9 arbetar i huvudsak med att stödja enskilda elever och deltar vanligtvis inte i arbetslagsmötena. Både rektor och lärare uppger att den specialpedagogiska funktionen behöver utvecklas så att den blir en mer integrerad del av undervisningen och verksamheten i årskurs 6-9 och i högre grad finns tillgänglig för personal i frågor kring elevnära insatser.⁵ Elevhälsoteamet uppger att de uppfattar sig som en samlad resurs⁶ som i samarbete med skolan arbetar förbyggande, hälsofrämjande och åtgärdande för att stödja elevernas utveckling mot målen. Som stöd för att kunna arbeta preventivt har elevhälsan, under rektors ledning och tillsammans med skolans personal, tagit fram en plan för det hälsofrämjande arbetet. Planen innehåller insatser från förskoleklass upp till årskurs 9. Flera av de hälsofrämjande åtgärderna innebär samverkan mellan elevhälsans personal och skolans pedagoger. Till flera av insatserna bjuds även föräldrar in. Exempelvis ingår "föräldrakvällar" som handlar om alkohol och droger eller andra frågor som kan vara aktuella. Elevernas kännedom om elevhälsan

För att en skolas elever ska kunna sägas ha tillgång till elevhälsa behöver de vara informerade om att elevhälsan finns, och också kunna använda den utifrån sina behov. I "Vägledning för elevhälsan"⁷ kopplas denna omständighet till den lagtext⁸ som anger att elever ska ges inflytande över sin utbildning, och hållas informerade i frågor som rör dem.

I Västra hamnens skola berättar rektor att elevhälsans personal presenterat sig i klasserna, vilket även likabehandlingsgruppen gjort. Elevhälsans personal uppger att personalen är duktig på att visa för eleverna var elevhälsans personal har sina arbetsrum. De intervjuade eleverna i årskurserna 6 till 9 uppger att de i början av terminen fått information i respektive klasser om att skolsköterska, specialpedagog och kurator finns, men att de är osäkra på var de har sina arbetsrum. Psykologen är de osäkra på vem det är. Skolsköterskan och kuratorn känner eleverna väl till och de säger att det är lätt att nå både skolsköterskan och kuratorn. Dessa beskrivningar stämmer väl överens med svaren i den enkät som eleverna fått besvara i samband med granskningen.⁹ I den anger eleverna att de främst har tillgång till skolsköterska (93 %), kurator (94 %) och specialpedagog (73 %). En mindre andel av eleverna uppger att de har tillgång till skolpsykolog (40 %) samt skolläkare (31 %). I intervjuer med eleverna framkommer att

⁴ Intervju har genomförts med lärare som undervisar i årskurserna 6-9.

⁵ Skolverket (2014) Allmänna råd, *Arbete med extra anpassningar, särskilt stöd och åtgärdsprogram*, s 21-23

⁶ Prop. 2009/10:165 s. 275-277

⁷ Skolverket och Socialstyrelsen (2014) *Vägledning för elevhälsan*, s 48

⁸ Skollagen 4 kap. 9 §

⁹ Enkäten har genomförts med skolans elever i årskurserna 6-9. Svarsfrekvensen i Västra hamnens skola är 99 procent.

elevernas kännedom om elevhälsans arbete varierar och att eleverna inte tydligt vet vilken funktion och vilket uppdrag elevhälsan har.

Möjlighet till insatser utifrån elevernas behov

Utöver ovanstående, är tillgång till elevhälsa även avhängig i vilken utsträckning de medicinska, psykologiska, psykosociala och specialpedagogiska insatserna, som elevhälsan genomför, motsvarar behovet hos skolans elever.¹⁰

Elevhälsans personal uppger att eleverna kommer spontant och i första hand söker upp skolsköterska och kurator. Tillgängligheten är god och eleverna får vanligtvis kontakt samma dag eller inom högst någon dag. Både pojkar och flickor i årskurserna 6–9 vid Västra hamnens skola anger själva i ovan nämnda enkät att de trivs i sin klass och i sin skola, att det är roligt i skolan, och att de känner sig trygga i skolan. I dessa påståenden är pojkarna något mer positiva. Sett till årskurser svarar elever i årskurserna 6 och 7 mer positivt på påståendena om trivsel, och att skolan är rolig. Av samma enkät framgår att andelen elever som känner stress ökar från 33 procent i årskurs 6 till 60 procent i årskurs 9. Eleverna uppger också att de känner mer stress i årskurs 9 beroende på att betyget är avgörande för att bli antagna till de gymnasieprogram och gymnasieskolor de vill söka till. I enkäten framkommer att 82 procent av eleverna i årskurs 6–9 upplever att de får hjälp i sitt skolarbete när de behöver det.¹¹ För elever i årskurs 9 är motsvarande andel 84 procent.

Skolinspektionen bedömer att eleverna i Västra hamnens skola i Malmö kommun i hög grad har tillgång till elevhälsa och alla dess kompetenser.

I Västra hamnens skola har eleverna tillgång till en samlad elevhälsa som i samarbete med skolan arbetar för att stödja elevernas utveckling mot målen. Eleverna uppger att de får hjälp i sitt skolarbete när de behöver det. Tillgängligheten till elevhälsans personal är god. Elevernas kännedom om de olika yrkeskategoriernas uppdrag och funktioner varierar för de olika kompetenserna. Den specialpedagogiska funktionen i årskurs 6–9 arbetar huvudsakligen med enskilda elever och är i liten utsträckning tillgänglig för handledning till pedagogisk personal kring frågor om exempelvis extra anpassningar.

1.2 Arbetar elevhälsans kompetenser – själva och/eller tillsammans med andra kompetenser – hälsofrämjande, förebyggande och åtgärdande på ett sätt som stärker elevernas hälsa, och stödjer dem att nå utbildningens mål?

¹⁰ Skollagen 2 kap. 25 § samt Prop. 2009/10:165 s. 277

¹¹ *Kommentar:* Enkätens påståenden graderas på en femgradig skala. Här har svarsalternativen 4 och 5 slagits ihop. Motsvarande förfaringssätt finns genomgående i rapporten.

Det hälsofrämjande arbetet

Ett hälsofrämjande elevhälsoarbete kan utgöras av insatser som främjar goda relationer mellan elever, och elever och personal.

Ett hälsofrämjande arbete kan vidare innebära insatser som medverkar till att skapa en tolerant, positiv och trygg skolmiljö; exempelvis kan elevhälsan delta i utvecklingen och genomförandet av skolans värdegrundsarbete och arbete mot kränkande behandling.

Från ett elevperspektiv finns vissa faktorer som lyfts fram inom forskning, och som medverkar till att stärka elevernas hälsa och stödja dem att nå utbildningens mål; några av dessa är upplevelse av motivation, delaktighet, självkänsla, inflytande och tilltro till sin förmåga.¹²

Rektor och lärare berättar att skolan strävar mot att utveckla och tillämpa ett normkritiskt förhållningssätt i undervisningen. Detta sker genom att medvetandegöra normerna kring funktionsförmåga och funktionsnedsättningar och försöka gå utanför de rådande normerna i undervisningen. Lärarna uttrycker att detta synsätt även bidrar till att kunna förhålla sig kritiskt granskande till sin egen praktik. I skolans plan för hälsofrämjande arbete anges vilka hälsofrämjande åtgärder som ska genomföras i respektive årskurs och på vilket sätt. Exempel på hälsofrämjande insatser som anges i planen är: information om tobak och alkohol och hur det påverkar kroppen, film om internetkränkningar, samtal om preventivmedel och sexuell hälsa. Skolan bjuder in ungdomsmottagningen för information kring deras arbete för att på detta sätt "sänka tröskeln för eleverna att gå dit om sådant behov skulle finnas. Planen innehåller även förslag för ämneslärare att arbeta ämnesövergripande kring kost, sömn, alkohol, narkotika och tobak. Eleverna berättar att "vi får bestämma jättemycket" och "vi har bra inflytande". De upplever att de ofta blir tillfrågade i frågor som rör både undervisning och skolans miljö och att lärarna lyssnar på dem.

Skolan arbetar för att skapa en tillgänglig miljö där alla kan fungera oavsett funktionsnedsättning. Eleverna i årskurs 9 säger att "det finns en hög tolerans på skolan för att bli accepterad. Det är en juste miljö."

Det förebyggande arbetet

Ett förebyggande elevhälsoarbete kan utgöras av insatser som tillgodoser elevers behov av extra anpassningar. Det kan handla om att stödja lärare och övrig skolpersonal i arbetet med anpassning i olika lärmiljöer. Det förebyggande arbetet kan också innebära insatser som minskar konsekvenser av förekommande individuella riskfaktorer hos eleverna, såsom svårigheter vad gäller språklig förmåga, självkontroll, social kompetens, självförtroende eller inlärning.

¹² Utgår ofta från begreppet KASAM, Känsla Av Sammanhang. Myntat av professor Aaron Antonovsky (1923-1994). Se t ex Forskningsrådsnämnden (1998). Roster om KASAM: 15 forskare granskar begreppet Känsla av sammanhang. Stockholm: Forskningsrådsnämnden (FRN).

Inom ramen för vad som benämns förebyggande arbete kan en skolas elevhälsa också initiera eller genomföra insatser som hejdar eller förhindrar förekommande riskbeteenden hos enskilda elever och elevgrupper. Sådana riskbeteenden kan bestå i droganvändning, kränkningar, asocialt eller destruktivt beteende, skolk eller hemmasittande. Insatserna kan också handla om att utveckla goda relationer mellan hem och skola.

Som förebyggande arbete kan en skolas elevhälsa också initiera eller genomföra insatser mot identifierade problem i den psykosociala lärmiljön. Det kan till exempel röra sig om arbete mot kränkande behandling, och att förändra olämpliga värderingar, uttryck eller förhållningssätt.

Elevhälsans personal uppger att de i dialog med rektor arbetar preventivt i enlighet med skolans likabehandlingsplan tillika plan mot kränkande behandling. Utöver detta pågår diskussioner kontinuerligt i klasserna kring nätmobbning på till exempel Facebook, Instagram och andra sociala medier. I de fall det uppstår konflikter startar de oftast på nätet, säger rektorn. Skolan har en uttalad målsättning att förhindra diskriminering som har samband med sexuell läggning. Personalen har nolltolerans för nedvärderande språkbruk och jargong, och har tät kontakt med föräldrarna när en elev talar nedsättande i relation till sexuell läggning. Skolsköterskan har pratat individuellt med alla elever i årskurs 9. Eleverna uppger vid intervjuerna att det är "hög tolerans för olikheter och att alla elever är accepterade". Eleverna berättar vidare att "det är lätt att vara ny på skolan", "alla är snälla mot varandra", "vi känner att lärarna tror på ossatt vi ska lyckas alltså". Under hela skoldagen finns rastvärdar under alla raster som en del av skolans generella både främjande och förebyggande arbete. Rastvärdarna är utspridda både inne på skolan och ute på skolgården. Det finns alltid en vuxen närvarande i elevkafeterian när kaféet är öppet. För att skapa en lugn miljö i matsalen äter pedagoger och elever lunch tillsammans varje dag.

Det åtgärdande arbetet

Ett åtgärdande elevhälsoarbete liknar det förebyggande, men riktar sig mot uppmärksammade eller uppkomna situationer som omedelbart behöver ombesörjas. Ofta sker insatserna på individuell nivå. En del av detta arbete är att tillgodose elevers behov av särskilt stöd. Det handlar här om elever med inlärningssvårigheter, funktionsnedsättning, sjukdom, försvårande omständigheter i elevens sociala situation i skolan eller i hemmet.

En annan del av en skolas åtgärdande arbete är att agera vid akuta situationer för elever eller grupper av elever med riskbeteenden eller uttalad psykisk ohälsa. Det kan ske genom åtgärder inom ramen för skolans arbete mot kränkande behandling, motivations- och krissamtal, eller utredande, rådgivande och bearbetande samtal med eleverna, samt genom initierande av kontakt med hemmet och samarbete med andra instanser, såsom socialtjänst eller barn- och ungdomsmottagning.

Vid Västra hamnens skola finns utarbetade rutiner för arbete med extra anpassningar, särskilt stöd och åtgärdsprogram i enlighet med skollagens krav från och med den 1 juli innevarande år. I de fall extra anpassningar görs inom ramen för den ordinarie undervisningen dokumenteras dessa i den individuella utvecklingsplanen alternativt på en framtagen blankett "Extra anpassningar". Som stöd för arbetet med elevstöd/anpassningar som respektive pedagog själva kan besluta om att ge finns en lista med exempel på elevstödande insatser som kan ges inom klassens ram. Rektor uppger att skolan har god tillgång till kompensatoriska hjälpmedel som till exempel ljudfiler på skolans intranät, som även kan vara tillgängliga för föräldrar.

Arbetet med särskilt stöd fokuserar på att stödja elever att utvecklas mot kunskapskraven i årskurs 6 och 9. På skolan finns en utarbetad arbetsgång vid stödinsatser. Denna är väl känd bland både pedagogerna och elevhälsans personal. Arbetslagen har möte varje vecka där elevhälsoarbetet är en stående punkt. Vid behov deltar även en personal från skolans elevhälsoteam som stöd till pedagogerna.

Skolan arbetar för att identifiera och sätta in olika åtgärder för att minska stressen och minska läxor hemma. Ett ytterligare syfte med detta arbete är att ge eleverna lika möjligheter att nå kunskapskraven. Andra åtgärder som provas för att minska stressen är hur prov ska användas och bedömas. Skolan har infört obligatorisk studietid en gång i veckan direkt efter lunch. På den obligatoriska studietiden kan eleverna arbeta med läxor eller annat skolarbete som inte är färdigt. Vid dessa tillfällen har eleverna tillgång till lärare som kan ge stöd och uppmuntran om de fastnar och behöver hjälp för att komma vidare med sina uppgifter.

Av lärarintervjun framkommer att kuratorn tillsammans med en lärare har arbetat med en tjejgrupp för att komma tillrätta med ätstörningar, vilket har fungerat bra.

Skolinspektionen bedömer att elevhälsans kompetenser i Västra hamnens skola i Malmö kommun i hög grad, själva och tillsammans med andra kompetenser, arbetar hälsofrämjande, förebyggande och åtgärdande på ett sätt som stärker elevernas hälsa, och stödjer dem att nå utbildningens mål.

Tillsammans med elever och personal genomför elevhälsan olika insatser som bidrar till att skapa en tolerant, positiv och trygg skolmiljö.

1.3 Utgår elevhälsans arbete från erhållen kunskap, identifierade faktorer och förhållanden i skolans fysiska, organisatoriska och psykosociala miljö, samt från identifierade behov hos skolans elever?

Utgångspunkter för ett hälsofrämjande arbete

För sitt hälsofrämjande arbete kan en elevhälsa/skola behöva inhämta kunskap om hälsofrämjande faktorer via forskning, via erfarenheter från andra skolor eller via olika myndigheter och organisationers vägledningsmaterial. Elevhälsans hälsofrämjande arbete kan även utgå från insikt och allmän eller beprövad erfarenhet.

I Malmö stad pågår ett generellt uppdrag till alla skolor att följa upp ett pågående arbete kring övervikt och fetma hos barn och ungdomar. Målsättningen är att implementera arbetssätt i skolorna som har stöd i vetenskap och beprövad erfarenhet. Vid Västra hamnens skola läser personalen i elevhälsoteamet gemensamt *Vägledning för elevhälsan*¹³.

Utgångspunkter för generella insatser

Som utgångspunkt för generella insatser kan en elevhälsa/skola behöva identifiera förekommande problem i skolans fysiska, organisatoriska eller psykosociala miljö. Det kan ske genom trivselenkäter till eleverna, analys av elevernas kunskapsresultat, kartläggningar inom ramen för skolans arbete mot kränkande behandling, sammanställningar och analys av information från elevernas hälsobesök, samtal med elever och personal.

De hälsofrämjande aktiviteterna utgår från olika kartläggningar som genomförs på skolan genom exempelvis enkäter och individuella hälsosamtal. Rektor, lärare och personalen i elevhälsoteamet har genom enkäter och vid hälsosamtal identifierat stressen som en riskfaktor för elevernas välmående. Lärarna som undervisar i matematik har uppmärksammat att många elever upplever undervisningen i matematik som svår.

Utgångspunkter för individuella insatser

En elevhälsas individuella insatser, rörande elever som kan behöva stödinsatser i skolarbetet, eller elever som kan omfattas av individuella riskfaktorer eller riskbeteenden, kan ha flera utgångspunkter. Det kan exempelvis röra sig om screening med bedömningsinstrument av elevernas utveckling, mottagande av signaler från lärare som misstänker inlärningssvårigheter eller ser andra problem i samband med en elev, eller utredning av enskilda elever i syfte att klarlägga vilka hinder som finns för elevens lärande. Det kan också vara dialog med den pedagogiska personalen kring vad som händer i klassrummet och under skoldagen i övrigt, eller skolans utredningar av situationen kring elever som involverats i kränkningar eller förekommit vid disciplinära åtgärder.

¹³ Skolverket och Socialstyrelsen (2014) *Vägledning för elevhälsan*

Rektor på Västra hamnens skola berättar att hon har beslutat att all personal ska läsa Skolverkets allmänna råd kring arbetet med extra anpassningar och särskilt stöd för att vid ett gemensamt möte med all personal diskutera och fördjupa kunskaperna om dessa förändringar. Elever och lärare berättar att på Västra hamnens skola finns obligatorisk studietid inlagd på tisdagar mellan klockan 13.30 -14.30 varje vecka. Eleverna kan använda denna tid till skolarbete antingen med sin mentor eller tillsammans med den undervisande läraren i vars ämnen eleven behöver stöd. På studietiden är specialpedagogerna tillgängliga för de elever som är i behov av särskilt stöd eller guidning av kompensatoriska hjälpmedel.

Skolinspektionen bedömer att elevhälsans arbete i Västra hamnens skola i hög grad utgår från erhållen kunskap, identifierade faktorer och förhållanden i skolans fysiska, organisatoriska och psykosociala miljö, samt från identifierade behov hos skolans elever.

I Västra hamnens skola arbetar rektor och personalen med kommunens målsättning för att implementera arbetssätt som har stöd i vetenskap och beprövad erfarenhet. Skolans aktiviteter utgår från olika kartläggningar som exempelvis enkäter och hälsosamtal.

1.4 Utvärderas elevhälsans arbete så att resultatet kan ligga till grund för nya insatser och förbättringsarbete som tar sikte på att eleverna ska känna sig trygga och nå utbildningens mål?

Ett fullgott elevhälsoarbete inkluderar rutiner som innebär uppföljning och analys av det genomförda arbetet. För att det ska vara möjligt behöver elevhälsan eller skolan formulera mål, som i sig är utvärderingsbara, och som omfattar elevernas utveckling och psykosociala hälsa. Vidare ingår att målen utvärderas mot bakgrund av elevernas behov för att nå så långt som möjligt enligt utbildningens mål, samt att utvärderingen i sin tur möjliggör en planering av elevhälsans kommande insatser.¹⁴

Mål för skolans elevhälsoarbete

Elevhälsans personal har tillsammans med rektor arbetat fram för en Verksamhetsplan för Västra hamnens skola för läsåret 2014/15. I denna plan har Elevhälsan ett uttalat uppdrag att undanröja hinder för varje enskild elevs lärande och utveckling. Hälsodata från hälsosamtal och hälsoenkät sammanställs av skolsköterskan på grupp- och skolnivå som underlag för skolans hälsofrämjande, förebyggande och åtgärdande arbete. Uppdraget innehåller också mer generellt inriktade insatser som rör elevernas arbetsmiljö, skolans värdegrund, arbetet mot kränkande behandling, undervisning om tobak, alkohol och andra droger, jämställdhet samt sex- och samlevnadsundervisning.

¹⁴ Se bland annat 4 kap. 4 och 5 §§ skollagen, Skolverkets och Socialstyrelsens *Vägledning för elevhälsan* s. 13 samt Skolverkets allmänna råd med kommentarer om systematiskt kvalitetsarbete (SKOLFS 2012:98).

Målsättningen är att främja elevernas hälsa och utveckling och förebygga risker. Verksamheten har även som uttalat mål att företräda eleverna i skolan och lyfta fram barnperspektivet. I Västra hamnens skola finns en plan för det hälsofrämjande arbetet. Planen innehåller aktiviteter som riktar sig till elever och föräldrar samt kompetensutvecklingsinsatser för personalen.

Utvärdering mot bakgrund av elevernas behov

Elevehälsans personal och rektor utvärderar och följer upp det arbete som genomförts under året. Exempel på frågor som ställs är: Vad har vi gjort? Hur blev det? Vad kan vi göra bättre? En genomgång av de ärenden som varit uppe görs och utvärdering av hur åtgärderna fungerat görs på individ och skolnivå. Skolnivån menar rektor är viktig för att se om det finns åtgärder och behov som återkommer inom till exempel vissa ämnen eller årskurser. Utöver detta sammanställs vilka insatser som gjorts kring hälsa och kostkunskap, sex och samlevnad och kring alkohol, tobak och narkotika. I detta ingår även procent fysisk aktivitet som finns på schemat, samt andra aktiviteter för att främja fysisk aktivitet på skolan.

Utvärdering av skolans Likabehandlingsplan sker i början av varje läsår i respektive arbetslag. En kartläggning av nuläget görs för att få en aktuell bild av verksamheten. Eleverna gör tillsammans med personal en samlad kartläggning av områden där det finns en ökad risk för att trakasserier och kränkande behandling kan ske på skolan. Andra exempel är skolsköterskans hälsointervjuer med elever i utvalda årskurser, enkäter till elever kring trivsel samt uppgifter som behandlats på klassråd/elevråd som rör frågor kring trivsel och kamratskap.

Utvärderingar av Malmö stads trygghetsenkät samt skolans egen psykosociala enkät för läsåret 2013/14 visade på två områden som Västra hamnens skola behövde åtgärda inför läsåret 2014/15. Ur skolans egna utvärderingar finns följande citat: *"Den ena frågan rörde huruvida eleverna på skolan känner till hur de anmäler en eventuell kränkning. Det var 37 % av våra elever som svarat att de var osäkra på hur de ska göra för att anmäla en kränkning."* Den andra frågan handlade om trivseln i matsalen. Miljön upplevdes som stökig av eleverna och flera uppgav att de hade för lite tid på sig att äta i skolans matsal. Innevarande läsår har skolan gjort ett nytt schema som innebär att eleverna kommer att ha mer tid på sig att äta. Det kommer även att vara färre klasser som äter samtidigt i matsalen.

Personal från likabehandlingsgruppen har fått utökad tid avsatt på sitt schema för att kontinuerligt kunna arbeta förebyggande/främjande och åtgärdande. På skolan finns även en skolvärd på heltid som enligt rektor och lärare är en viktig resurs i skolans förebyggande och främjande arbete.

Elevhälsans roll i skolans verksamhet

Elevhälsans verksamhet har en central roll i skolans arbete med att stödja alla elever att nå så långt som möjligt i sin kunskapsutveckling i Västra hamnens skola. Elevhälsoarbetet har ett uttalat fokus på att skapa en tillgänglig lärmiljö för alla elever. I Västra hamnens skola finns tydliga rutiner och en regelbunden samverkan mellan elevhälsans personal och skolans pedagoger. I detta ingår att även arbeta konsultativt och handledande med skolans personal för att stödja det främjande, förebyggande och åtgärdande elevhälsoarbetet.

Skolinspektionen bedömer att elevhälsans arbete i Västra hamnens skola i Malmö stad i hög grad utvärderas så att resultatet kan ligga till grund för nya insatser och förbättringsarbeten som tar sikte på att eleverna ska känna sig trygga och nå utbildningens mål.

I Västra hamnens skola utgör elevhälsans arbete en integrerad del i skolans totala verksamhet. Mål, uppföljning, utvärdering och planering av nya insatser bedöms inom ramen för skolans systematiska kvalitetsarbete.

Syfte och frågeställningar

Den nya skollagen innebär ett förstärkt uppdrag för elevhälsan. Varje skolas verksamhet ska innefatta elevhälsa, och elevhälsan ska främst arbeta förebyggande och hälsofrämjande. Sammantaget ska elevernas utveckling mot utbildningens mål stödjas. 'Utbildningens mål' omfattar här dels kunskaper, dels normer och värden utifrån läroplanen. Elevhälsans arbetsuppgifter inkluderar därmed en medverkan i att utforma skolmiljön så att den blir trygg och hälsosam för eleverna, såväl psykiskt som fysiskt. Viktigt är också att detta arbete utgår från behoven hos eleverna inom den aktuella skolenheten.

Erfarenheter från forskning¹⁵ och från Skolinspektionens egen tillsyn visar att skolor tenderar att prioritera ett individuellt inriktat åtgärdande arbete på bekostnad av det arbete som är förebyggande och hälsofrämjande. Elevhälsans förutsättningar för att kunna utföra det förväntade arbetet är avhängigt förhållanden som hur problem inom skolan identifieras, om forskning och beprövad erfarenhet används vid planering och genomförande av insatser, och om elevhälsan samarbetar med skolans ledning och pedagogiska personal.

Syftet med projektet är att granska elevhälsans medverkan i att skapa förutsättningar för förbättrad hälsa, ökad trygghet och ökat lärande hos skolans elever. Granskningen ska besvara följande övergripande frågeställning:

Har elevhälsan kompetens och arbetssätt för, samt vidtar insatser i, det hälsofrämjande, förebyggande och åtgärdande arbetet, som motsvarar behoven hos eleverna på skolan?

De frågor som projektet omfattar är:

- Har eleverna tillgång till elevhälsa och alla dess kompetenser?
- Arbetar elevhälsans kompetenser – själva och/eller tillsammans med andra kompetenser – hälsofrämjande, förebyggande och åtgärdande på ett sätt som stärker elevernas hälsa, och stödjer dem att nå utbildningens mål?
- Utgår elevhälsans arbete från erhållen kunskap, identifierade faktorer och förhållanden i skolans fysiska och psykosociala miljö, samt från identifierade behov hos skolans elever?
- Utvärderas elevhälsans arbete så att resultatet kan ligga till grund för nya insatser och förbättringsarbete som tar sikte på att eleverna ska känna sig trygga och nå utbildningens mål?

¹⁵ Hjärne, Säljö (2012) (red) *Att platsa i en skola för alla*. Elevhälsa och förhandlingar om normalitet i den svenska skolan. Johansson, Svedberg (2013) *Att leda mot skolans mål*, s 201

Metod och material

Föreliggande kvalitetsgranskning har omfattat sammanlagt 25 kommunala och fristående grundskolor. Granskningen har genomförts elevnära, i den mening att elevernas uttryckta behov och erfarenheter har utgjort granskningens utgångspunkt.

Inledningsvis samlades elevernas behov och erfarenheter in genom en digital enkät. Enkäten vände sig till samtliga elever i grundskolans årskurs 6-9 i de aktuella skolorna (sammantaget 3687 elever). Svarsfrekvensen för enkäten totalt uppgick till 80 procent.

Därpå genomfördes besök i samtliga skolor. Inför skolbesöket gavs respektive inspektör möjlighet att analysera sammanställningen av enkätsvaren, såväl för den aktuella skolan som för det totala utskicket. De intervjuer som därpå genomfördes vid besöket kunde på så sätt utgå från denna analys. I övrigt har intervjuerna vid besöken följt den intervjuguide som tagits fram i enlighet med projektets frågeställningar. Elever från årskurserna 6-9, elevhälsan (skolsköterska, kurator, skolpsykolog och specialpedagog eller motsvarande kompetens), samt rektor och lärare i de aktuella årskurserna har intervjuats. Intervjuer har även genomförts med enskilda elever och vårdnadshavare.

I vissa fall har skolans verksamhet inte innefattat alla ovan nämnda kompetenser. Intervju har då genomförts med den elevhälsopersonal som varit tillgänglig.

I granskningens material har även vissa bakgrundsuppgifter ingått, såsom tillgänglig information hos Skolinspektionen (nationell statistik, tidigare tillsynsbeslut och skolenkäten) samt underlag som begärts in från respektive skola (skolans elevhälsoplan, eller annan dokumentation av elevhälsans arbete, och förteckning av elevhälsans personal med befattning och anställningsförhållanden). Dessa uppgifter har använts i rapporteringen som referensram till elevhälsans arbete, exempelvis vid behov att tydliggöra lokala förutsättningar och sammanhang.

Slutligen har bedömningen av elevhälsans arbete gjorts genom en sammanvägning av förekomsten av resursen elevhälsa utifrån dess samlade kompetens (dvs yrkeskategorier/utbildning) samt förekommande organisation (dvs omfattning, samverkan och insatser), och förekomsten av behov hos skolans elever, så som behoven beskrivits och uttryckts av skolans rektor och personal samt av eleverna själva i enkät och intervjuer. Det innebär att allt insamlat material tagits i anspråk för att bedöma den övergripande frågeställningen.

Författningsstöd

Enligt 1 kap. 10 § skollagen (2010:800) ska *barnets bästa* vara utgångspunkt för all verksamhet i skolan. Det är med andra ord ett förhållningssätt som avser att genomsyra skolan i sin helhet.

Skolans huvudman har det yttersta ansvaret för att skolmiljön präglas av trygghet och studiero. I 6 kap. 1–10 § skollagen finns bestämmelser som ger en tydlig markering om att skolan ska vara en trygg plats för eleverna att vistas i och att nolltolerans mot kränkande behandling ska råda i skolmiljön. Bland annat anges att huvudmannen ska se till att det varje år upprättas en plan med en översikt över de åtgärder som behövs för att förebygga och förhindra kränkande behandling av barn och elever (6 kap. 8 § skollagen). Vidare har alla vuxna i skolan anmälningsskyldighet, vilket innebär att en anmälan ska göras så snart man observerat eller fattat misstanke om att en elev anser sig ha blivit kränkt (6 kap. 10 § skollagen).

Elevhälsan regleras i 2 kap. 25–28 §§ skollagen. Här framgår att det för eleverna i förskoleklassen, grundskolan, grundsärskolan, sameskolan, specialskolan, gymnasieskolan och gymnasiesärskolan ska finnas elevhälsa. Det ska finnas tillgång till skolläkare, skolsköterska, psykolog och kurator, samt vidare till personal med sådan kompetens att elevernas behov av specialpedagogiska insatser kan tillgodoses.

Skollagen slår fast att elevhälsan främst ska vara förebyggande och hälsofrämjande, och att elevhälsan ska stödja elevernas utveckling mot utbildningens mål (2 kap. 25 § skollagen). Den nya skollagen innebär därmed ett förstärkt uppdrag för elevhälsan jämfört med tidigare. Syftet är att ge förutsättningar för arbetssätt baserade på ökad samverkan mellan (det som tidigare var) den särskilda elevvården, skolhälsovården och det samordnande ansvaret för specialpedagogiska insatser. I propositionen till skollagen (*"Den nya skollagen för kunskap valfrihet och trygghet"*, prop 2009/10:165) lyfts fram att fokus för den medicinska insatsen inom elevhälsan inte längre endast ska utgöras av hälso- eller sjukvårdande insatser i snäv bemärkelse utan *"förebyggande och hälsofrämjande insatser i ett bredare perspektiv"* (prop 2009/10:165, s. 277). Vidare beskrivs hur elevhälsan har ett ansvar för att *"bevaka att skolan bidrar till att skapa goda och trygga uppväxtvillkor"*, och att elevhälsan i det individuellt inriktade arbetet *"har ett särskilt ansvar för att undanröja hinder för varje enskild elevs lärande och utveckling"* (prop. 2009/10:165, s. 276).